

illeu pod naslovom Bog i religija. Zaključak zbornika napisao već spomenuti urednik Marcel Neusch.

Knjiga sadrži znanstveni aparat jer je svako poglavlje popraćeno brojnim i opsežnim bilješkama s proširenom literaturom. Djelo je uistinu perspektivno, teološki obogaćeno i utemeljeno, lako se čita, makar obrađuje isključivo teološki tematiku u suvremenom svijetu, a to će biti i tema sutra. Dobro je da se i hrvatska teološka javnost informira francuskom teološkom mišlju i bogatom kulturnom civilizacijom.

Nikola Hohnjec

Roman GLOBOKAR,
Verantwortung für alles, was lebt.
Von Albert Schweitzer und Hans Jonas zu einer theologischen Ethik des Lebens, Tesi Gregoriana. Serie Teologia 92, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma, 2002., 608 str.

Činjenica da je ova knjiga izašla u nizu Tesi Gregoriana pokazuje kako je riječ o kvalitetnom znanstvenom radu. Naime, spomenuti niz pokrenut je 1995. godine radi objavljivanja nekih od najboljih doktorskih radnji napisanih na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu.

Autor se bavi dvojicom velikih mislilaca 20. stoljeća: Albert Schweitzer i Hans Jonas. Više toga povezuje dvojicu izabranih autora. Obojica potječu s njemačkog govornog područja. Jedan i drugi daju originalan doprinos etici života, ili kako se obično kaže bioetici. Razmišljanja im se kreću negdje na razmeđu filozofije i teologije, te su stoga osobito zanimljivi moralnim teolozima. Obojica su zanimljive osobnosti, a životni su im putevi obiljež-

ni velikim događajima 20. stoljeća. Ono što su doživjeli snažno je utjecalo na njihova etička promišljanja.

Albert Schweitzer rodio se 1875. godine u Kayserbergu u pokrajini Elsaß, a umro u 1965. godine u Lambareni u Gabonu. Njegova duga biografija pokazuje svestranu osobu s mnoštvom talenata. Kao orguljaš proslavio se izvođenjem Bacha. Njegovi teološki radovi s područja egzegeze Novog zavjeta i danas su nezaobilazna literatura u proučavanju Isusovog i Pavlovog života. Odlučio je do tridesete godine baviti se znanostu i umjetnošću, da bi se potom posvetio neposrednom sluzenju ljudima. Stoga je završio medicinski fakultet, te napustivši službu profesora teologije i protestantskog propovjednika, otišao u afričku prašumu u Gabon da bi tamo liječio domoroce. Za svoj humanitarni rad dobio je 1953. godine Nobelovu nagradu za mir. Boravak u prašumi nije ga sprečavao da se i dalje bavi etičkim pitanjima. Kroz opsežnu korespondenciju pozivao je na zabranu atomskog naoružanja. Pokušao je stvoriti novu etiku utemeljenu na strahopoštovanju prema svakom živom stvoru.

Hans Jonas rodio se 1903. godine u Mönchengladbachu, a umro u New Yorku 1993. godine. Znanstveni rad Jonas je započeo proučavanjem gnoze pod vodstvom Martina Heideggera i Rudolfa Bultmanna. Budući da je Židov, mora prekinuti znanstveni rad, te emigrira u Englesku, te potom u Palestinu. Kao dobrovoljac židovske brigade britanske vojske sudjeluje u 2. svjetskom ratu, gdje doživljava ugroženost čovjekovog tijela. To iskustvo ga potiče na davanje veće važnosti živom organizmu unutar etičke teorije. Korijene nebrige etike za tijelo nalazi u dualizmu kasnoantičke gnoze kojom se već prije bavio. Dualizam se ponovno nameće procvatom prirodnih znanosti u novom vijeku. Napredak znanosti doveo je do brzog razvoja teh-

nike. Tehnika je dala čovjeku neslućenu moć. Kako ta moć uslijed dualističkog poimanja nije pod kontrolom etike, sam je ljudski opstanak i čitava priroda ugrožena. Nakon Auschwitzta Jonas više ne vjeruje u Božju svemoć, te jedine nade još polaže u buđenje svijesti o odgovornosti suvremenog čovjeka. Nova etika koju kreira uključuje odgovornost čovjeka za prirodu i za buduće ljudske generacije.

Prvi dio knjige u četiri poglavlja obrađuje lik i misao Alberta Schweitzera. Slijede četiri poglavlja posvećena Hansu Jonasu, dok završno deveto poglavlje donosi zaključne refleksije o doprinosu dvojice mislilaca teološkoj etici života.

U prvom dijelu je najprije iznesena biografija Alberta Schweitzera i njegova teološka misao. Potom slijedi poglavlje o Schweitzerovoj kritici zapadne kulture. Analizirajući autorovu misao dr. Globokar uočava kako Schweitzer idealizira prosvjetiteljstvo. Iako je Schweitzerov pristup izrazito eurocentričan, njegova kritika kulture još je i danas aktualna. U trećem poglavlju opisan je svjetonazor utemeljen na strahopoštovanju pred životom. Uvid u izvornu Schweitzerovu misao pokazuje da kod njega ne postoji naturalistička pogreška kao što mu neki zamijeraju. Prvi dio knjige završava poglavljem posvećenom etici strahopoštovanja pred životom. Schweitzer je preteča ekološke etike, no njegovu djelu nedostaje jasnoće kao i čitavo područje socijalne etike. Ipak, njegova je filozofija izrasla iz duboke vjere, a svoja uvjerenja potvrdio je vlastitim životom.

Drugi dio knjige posvećen je Hansu Jonasu. Tako peto poglavlje knjige prikazuje njegov životni put, a šesto njegovu filozofsku biologiju. Jonasova misao oslanja se na Aristotelovu teleologiju, no on se ograničava samo na imanentne svrhe. Odbacujući osobno Boga Jonas je sakralizirao

prirodu. U poglavlju koje slijedi iznesena je Jonasova vizija nemoćnog Boga. Budući da Bog ne upravlja ovim svijetom, sva je odgovornost na čovjeku. Stoga budućnost čovječanstva ovisi ponajprije o čovjekovoj etičnosti. Osmo poglavlje obrađuje etiku odgovornosti za budućnost života na Zemlji. U oblikovanje novog etičkog sustava Jonas je uložio puno truda. Potaknuo je novo shvaćanje prirode i etičnost u odnosu prema prirodi. Odgovornost za sva živa bića nije lako razumski utemeljiti. Jonas je, ipak, pomoću intuicije uspio probuditi kod mnogih svijest odgovornosti. Ispravno je uočio kako se mnoge suvremene teškoće mogu riješiti tek kolektivnim zahvatima čitavoga društva. Zamjera mu se previše pesimističan pogled na budućnost, te motiviranje etičkog djelovanja prvotno strahom. Njegov pokušaj utemeljenja etike na metafizici mnogi su odbacili, no time je pokazao da se, za razliku od brojnih suvremenih filozofskih strujanja, ne odriče snage razuma.

Zaključno deveto poglavlje donosi skicu teološke etike života utemeljene na biblijskom shvaćanju stvaranja i obogaćene doprinosima Alberta Schweitzera i Hansa Jonasa. Potebu stvaranja jedne takve nove etike nameću opasnosti kojima smo izloženi. Ogromna moć suvremene tehnike prijeti uništenjem čovječanstva i svega živoga na Zemlji ako se ne bude s njom odgovorno rukovalo. Paradigme *sloboda* i *priroda* pokazale su se neodstatne, te je potrebna promjena paradigme okrećući se *životu* kao novoj etičkoj paradigmi. Nova etika života ima širi sadržaj od tradicionalne etike, te uključuje obvezu očuvanja uvjeta nužnih za opstanak budućeg čovječanstva i čitave biosfere. Stoga je etika života okrenuta budućnosti. Ključni pojam više nije *obveza* kao kod Kanta, nego *odgovornost*. Čovjek u toj novoj viziji i dalje ima posebno mjesto, jer je on jedino od-

govorno biće. No čovjek je i dio prirode. Svoju ovisnost o ostalim bićima otkriva promatrajući svoju tjelesnost. I ostala živa bića imaju svoju vlastitu vrijednost, bez obzira da li koriste čovjeku. Svako živo biće slijedi vlastitu svrhu i bori se za vlastiti opstanak. Kada čovjek to promatra u njemu se budi osjećaj strahopoštovanja pred životom. Prve stranice Svetoga pisma govore nam da su sva stvorenja Božje djelo. Čovjek je jedan od Božjih stvorova, jedini kojega je Bog stvorio na svoju sliku i povjerio mu brigu za sva stvorenja.

Prikazana knjiga školski je primjer dobro obavljenog znanstvenog studija

dvojice značajnih autora. Riječ je o opsežnom proučavanju njihovih etičkih teorija. Premda ima preko 600 stranica, knjiga nije opterećena suvišnim riječima. Autor ima sažet i jasan stil pisanja što je vidljivo u Predgovoru manjem od jedne kartice teksta i u Uvodu koji je stao na četiri stranice. Ostvaren je postavljeni zadatak: pronaći sve ono što izabrani autori mogu doprinijeti jednoj teološkoj etici života. Ovo djelo je nezaobilazno u budućem proučavanju Alberta Schweitzera i Hansa Jonasa, a korisno će poslužiti i svima koji se bave bioetikom i ekologijom.

Petar Tomašić